

Små Meddelelser om

Saxkøbing Kirke og Præsteembede.

Ved Ludvig Wagner, Sognepræst i Saxkøbing.

Efter at være bleven restaureret i 1865 gör Saxkøbing Kirke et skönt og harmonisk Indtryk. Ved første Öjekast sér man, at det svære pyramideformede Spir er af senere Oprindelse (1852), men den øvrige Del af Kirken sér ud, som den var af én Støbning. Tårn og Skib, Korkvadrat og Korslutning (3 Sider af en Femkant) ere samtlige opførte i Rundbuestil, når undtages nogle få Enkeltheder, således den store Portal, som er anbragt i Tårnets vestre Side. Ved nærmere Eftersyn viser det sig dog, at hver enkelt af Kirkens Dele er opført for sig, idet Murskifterne ikke stå i Forbindelse indbyrdes. Også er der ikke få Afvigelser både ved Sökkelen (af Mursten, hvilende på en Række indbuede Kampestenskvadre) og ved Frisen. Denne er dels enkelt rundbuet, dels består den af skærende Rundbuer, dels har den det rudede Mønster, som ikke er ualmindeligt på de lollandske Kirker, men på Korslutningen mangler den, medens den på Skibet er forhøjet ved nogle Skifter med Halvkors, Tandsnit og Rundstav. Denne Forhøjelse er åbenbar sket, da Hvælvingerne indbyggedes i Skibet. Af dem er der 3, foruden en smuk, oprindelig Kuppelhvælving i Korkvadraten. Til Hvælvingerne svare rundbuede Vinduer på hver af Skibets Langsider, men i Murene findes både mod Nord og mod Syd mellem andet og tredje Vindue

Fremspring med en rundbuet Portal. Her fandtes de oprindelige Indgange til Kirken, men da de Piller, som bære Hvælvingerne, måtte opføres her, blev Dørbåbningerne til-murede.

Med Undtagelse af Tårnet skrive Kirkens Mure sig sandsynligvis fra det 13de Århundrede. På denne Tid nævnes Byen i Valdemars Jordebog som Saxthorp eller Saxkoppingh. Navnet har næppe noget at gøre med Saxen, som pranger i dens Våben og findes på de Mønter, som ere prægede her. Snarere er det afledet af det gamle Ord Sax, omtrent ensbetydende med Næs. I Overensstemmelse hermed kaldes en Mark, der ligger mellem de to Åløb, der forenede flyde ud i Fjorden, endnu Saxemarken.

For Byens Sognekirke, som havde Navn efter Apostlen Paulus, oprandt en Glanstid i det 15de Århundrede. Den store Klokke, som endnu hænger i Taarnet, er støbt på Sankt Urbans Dag 1422. Kort iforvejen, nemlig År 1420, var der stiftet et Alter for Sankt Olaf, og der haves ikke mindre end 4 Breve fra dette År, udstedte af Bisper fra de 3 nordiske Riger. Der skænkes herved 40 Dages Aflad til dem, som bede ved dette Alter, høre Messe der, eller (som det hedder i et Bekræftelsesbrev fra Biskop Henneken i Odense 1442) dertil skænke Bøger, Bægere, Vox eller Alterklæder o. s. v. Af danske Biskopper have i Året 1420 følgende været med at udstede disse Breve: Ærkebisp Peder af Lund, Biskop Jens af Roskilde og selvfølgelig Stiftets Biskop, Jens af Odense. Af svenske Bispers Navne findes kun Knud af Linkøping, hvorimod Normændene møde mandstærke, som rimeligt er, da det gælder om at hædre deres egen Helgen. Her er både Ærkebisp Eskil af Nidaros og Bisperne Aslak af Bergen, Andbern af Hamar, Jens af Oslo, ja endog Thomas af Ørkenøerne, Arne af Skalholt (Island) og Bertel af Garde (Grønland). Denne 40 Dages Aflad bekræftes atter ved et Brev af 1488, udstedt af Ærkebisperne Jens af Lund og Gauto af Nidaros samt Bisperne Niels af Roskilde, Karl af

Odense, Niels Glob af Viborg, Eiler af Århus, Hartvig af Ribe, Niels af Børglum, endelig Jon af Bergen og Albert af Lybæk.

Ved Brev af 1440 fik Sankt Olafs Alter fra Borger i Saxkøbing Jesse Hugaf og Hustru Adelheid en Bod ved Torvet og 2 Gårde.

Foruden Sankt Olafs Alter blev også Hellig Korsess Alter betænkt af samme Jesse Hugaf, som 1444 tilskødede Kapellanen ved dette Alter, Hans Ternberg, en Bod, for at han hver Uge skulde holde en Messe. Hvis den blev forsumt i en 5 à 6 Uger, kunde han hente den op, men gik der længere Tid, skulde Huset tilfalde Sankt Olafs Alter.

Fremdeles omtales Vor Frues mindre Alter, som rimeligvis har haft sin Plads ved Skibets søndre Væg, nærmest op til Koret. Her fandtes nemlig 1859 under Hvidtekalken Levninger af et Billede, som tildels var skjult af de senere indbyggede Hvælvinger. Der såes en Kvinde, som knæler for Maria med Barnet, fremdeles Marias Dødsleje, omgivet af 10 Apostle. Professor Kornerup har efter nogle Skjoldmærker, der fandtes ved Billederne, ment, at den knælende Dame muligvis var gift med Markvard Pieske, som i Begyndelsen af det 15de Århundrede ejede Berrietsgård ved Saxkøbing. Vægdekorationen kan ikke længe være bleven bevaret, for den blev ødelagt af Hvælvingen. Og allerede tidligere måtte Vor Frue værges imod havesyge Naboers Overgreb. I 1453 blev der optaget et Tingsvidne om en Ager og Eng, tilhørende Vor Frues mindre Alter, som var frataget »Vor Frues Bolig, som Kapellanen inden bor«. Denne Ager og Eng er altså bleven hævdet, og andre Ejendomme kom til. I Året 1474 gav Peder Dampe Skøde til »Lille vor Frues Alter, til den evige Messe«, på 2 Boder sønden Torvet og vesten Torvet, Mads Skrædder på 1 Bod, og endnu i 1516 tilskøder Rasmus Glarmester Vor Frue sin Gård med Ager og Eng, Skov og Mark. Om det er det mindre Alter eller ej, siges ikke.

Når der tales om Vor Frues mindre Alter, er det sagtens i Modsætning til Højalteret. Den pragtfulde Altertavle fra Slutningen af det 15de Århundrede er indrettet som et Skab med 2 Fløje. På disse er malet til højre (for Beskueren) Paulus' Henrettelse og for oven de hellige tre Konger, som hylde Jesusbarnet; til venstre Peders Korsfæstelse og for oven Jesusbarnets Omskærelse. Når Fløjene er oplukkede, ses i Midten Jomfru Maria, som rækker Jesusbarnet en Drueklase; til højre Paulus med Sværdet, til venstre Peder med Nøglerne; derimellem 4 små Engle, som synge og spille. På Fløjen til venstre fremstilles 6 mandlige Helgener, ordnede i 2 Rækker, nemlig Knud Konge, Olaf Konge, Jörgen med Dragen, Nikolaus af Myra, Kristoffer med Barnet og Mauritius. På den anden Fløj 6 kvindelige Helgener, nemlig Anna med Maria og Jesusbarnet, Gertrud, Elisabet, Barbara, Ursula, Klara.

Af milde Stiftelser har der i Saxkøbing været et Helligåndshus, som nævnes 2 Gange, nemlig 1483, da Væbrier Laurs Nielsen Ettehave giver Kapellanen, Jep Jepsen, Skøde på »en Bod til Hellig Gæst i Saxkøbing, østen op til Sankt Peders Kirkegård, vesten Gaden mod Hellig Gæst«, og siden 1488, da Borgmester og Råd giver Kæmneren, Morten Drocken, Fuldmagt at tilskøde den Helligånd den Jord, som ligger neden Helligånds Gård til Åen. — Sankt Peders Kirke må være Byens Sognekirke, som ellers i Brevene fra 15de Århundrede stadig kaldes Sankt Pauls. Gaden mellem Sankt Peders Kirkegård og Helligåndshuset er altså det nuværende Brostræde.

Så kommer Reformationen. De milde Gaver gå ikke længere til Kirken, men til de Fattige. Hans Korris og Hustru Inger udstede 1558 et Gavebrev på en Gård til de Fattige. Kirken har ondt ved at holde fast på, hvad der er givet den. I 1559 hævder Sognepræst Hans Andersen, at den Afgift af et Pund Byg årlig, som påhviler Peder Barritsens Gård i Våbensted, og som har tilhørt Vor Frues Alter, nu tilkommer Saxkøbing Kirke.

At Kirken dog også i det 16de Århundrede ved Lejlighed kunde betænkes, ses af Indskriften på den Kalk, som bruges ved Sygekommunion. Her hedder det: »Denne »Kalck Hører P. H. Til oc Hans Arvinge oc Blef Tind »(o: den) Set (s: sat) udi Saxkøbing Kircke A° 1565 oc »Blef Taget Paa Tet Skib Som Blef Brend eor (o: før) »Rostoch. Blef omgiort 1752«. Dette Stykke er altså et Bytte fra Syvårskrigen, under hvilken Frederik den Anden et Par Gange tugtede Rostock. Hvem P. H. var, er ikke til at oplyse. Umuligt er det ikke, at det var Kongens Renteskriver Peder Hansen. Fra denne Mand haves ikke mindre end 9 Kvitteringer fra Årene 1568 til 1573 for Byskatter fra Saxkøbing Købstad, indbetalte i København.

Fra det 17de Århundrede skriver sig Prædikestolen af udskåret Egetræ, med de fire Evangelister, fremdeles et Par massive Alterstager fra 1685, en Lysekrone fra 1699 og et Døbefad af Messing fra 1681, Gaver fra Forskellige. På Bunden af Døbefadet ses i drevet Arbejde Jesu Dåb, på Randen de 4 Evangelister, 2 på hver Side, øverst Gud Fader, som velsignende udbreder Hænderne, nederst en Skikkelse, som er hensunken i Tilbedelse. Tegningen er såre mangelfuld, men der er efter Kenderes Sigende anvendt stor Flid på Arbejdet. Fra samme Tid stammer en Sølvkande til Alteret (59 Lod), Gave fra Mag. Niels Svendsen Kastrup, Sognepræst her 1682—1695, for at hans Grav i Sakristiet kunde holdes vedlige for bestandig. Sakristiet er nedbrudt og Graven forsvunden, men i det nuværende Sakristi, i Korslutningen, hænger hans Billede. De djærve og åbne Ansigtstræk svare til det Eftermæle, han fik: lærd og gavmild. Under Billedet står: »Mindst her«. Jævn-sides hermed hænger et Brystbillede af Mag. Christian Frederik Winterberg, Sognepræst her 1698—1706. Under hans milde, næsten kvindelige Åsyn står skrevet: »Meest hisset«.

Fra det 18de Aarhundredes Begyndelse ejes et Stykke, som fortjener Opmærksomhed, nemlig en cylindrisk Bøsse

af Sølv (33 Lod), forsynet med 2 Sølvklokker, på et Håndtag. Stilfuldt og kunstfærdigt findes her i drevet Arbejde Slyngninger og Kranse af Blomster og Frugtkurve. På Forsiden ses under et Englehoved en Medaljon, hvorpå Maria med Barnet og Elisabeth (eller Anna), og nederst i Medaljonen et Skjold med Indskriften: »Gud til Aere og Saxkøbing »Kierche til en liden Prydelse er denne Stollepong (o: Stolepung) gifuet af Erich Christensen fra Kiöbenhafn 1712«. Prøvestemplet er fra Lybæk.

På dette Sted kan endnu bemærkes, at Alterbogens massive Sølvbeslag bære Stempelmærket 1747, og at der under Kirkens Hvælvinger er ophængt en fuldrigget Fregat, som bærer Navnet Qvintus og Årstallet 1762.

Vi mindedes för, at der ved Reformationen ikke just oprandt gode Tider for Kirkebygningerne med dens Ejendomme. At også Præsterne ved de forandrede Forhold kunde komme i vanskelige Forhold, viste sig i Saxkøbing under Kristian den Fjerde. Ved Kirkeordinansen var der i Købstæderne tilsikret Borgemester og Råd Ret til at vælge deres Præster. På Landet tilkom Kaldsretten Adelen, forsåvidt den ejede Hovedgård i Sognet. Men hvad skulde nu ske, når Sognet var blandet? Til Saxkøbing hører fra gammel Tid et betydeligt Landsogn, og her lå 2 Herregårde, Orebygård og Berritsgård (sidstnævnte nu hørende til Tårs Sogn).

Da Mag. Jakob Frandsen Varde var død som Sognepræst i Saxkøbing 1607, og Borgemester og Råd havde kaldet Niels Nielsen Winther, sørgede den nye Præst for at få Samtykke fra Axel Brahe til Orebygård. For at opnå dette måtte han endda i 14 Dage vente på den strænge Ridder. Siden kom han næsten daglig på Orebygård, og var ofte nær ved at drukne i sin Båd, når han Helligaften tog hjem. Da der i Efteråret 1620 udbrød Pest, og Hr. Niels døde, beskikkede Fru Elisabet Friis til Berritsgård til Sognepræst en Hr. Oluf, men denne blev strax efter Offer for Smitsotten. Da der nu meldte sig en ny Ansøger,

Anders Mortensen Mand, skrev Befalingsmanden på Alholm, Laurits Grubbe, til Borgemester og Råd, at de kunde høre Hr. Anders i Kirken og give ham Kaldsbrev. Hr. Anders holdt sin Prædiken i Provstens Overværelse, og man ønskede at få ham til Præst, men Provsten var bange for at støde an og anbefalede, at man først skulde erhverve Samtykke fra Herren til Orebygård og Fruen til Berritsgård. Hr. Anders rejste tilbage til Vestenskov, hvor han havde været Kapellan, og blev her ganske rolig, til man sendte Bud efter ham. Imidlertid havde Herren til Orebygård ladet høre fra sig; det var nu Jakob Ulfeld, Rogens Kansler, Befalingsmand i Nyborg, en såre mægtig Mand. En ny Ansøger havde meldt sig og kom med Nådigherrens Anbefaling til Saxkøbing, hvor man hørte ham prædike. Da det imidlertid åbenbart var Borgernes Vilje at kalde Hr. Anders, gjorde Jakob Ulfelds Foged på Orebygård, som også havde Fuldmagt fra Elisabet Friis, Indsigelse mod Valget og krævede, at det ialfald skulde udsættes 8 Dage, for at der kunde forhandles med hans Husbond. Imidlertid vare de 6 Uger fra den forrige Præsts Begravelse lige ved at udløbe. Hvis dette skete, vilde Kaldsretten hjemfalde til Kongen. Så overvandt da Provsten sine Betænkeligheder og lod den 23de Oktober i Saxkøbing Kirke Borgemester og Råd give Hr. Anders Kaldsbrev. Til yderligere Betryggelse fremlagdes de 2 sidste Præsters Kaldsbreve, fra 1599 og 1607, udstedte af Borgemester og Råd.

Jakob Ulfeld vilde ikke finde sig i dette, men gjorde gældende, at Saxkøbing ikke er noget Købstadkald, »men fast mere et Landsogn«. Det kom til Rettergang. Lensmanden og den fungerende Biskop erklærede sig ved Kendelse, afsagt i Marts 10de Januar 1621, for inkompetente og henviste Sagen til Kongens Retterting. Her mødte tilligemed Jakob Ulfeld Knud Gyldenstjerne til Thim, Befalingsmand på Hald Slot, denne for sin Svigermoder, Fru Elisabet Friis.

Adelsmændene beråbte sig i deres Klageskrift på, at den Ret, der i Kirkeordinansen var givet Købstæderne,

umulig kunde indskrænke Adelens Privilegier. Købstadens Fuldmægtig hævdede, at Saxkøbing Sognekald altid var blevet besat af Borgemester og Råd og henviste til, at Saxkøbing, som var en af Landets ældste Købstæder, havde fået sine Privilegier bekræftede af Kong Kristian den fjerde 1598.

Dommen, som afsagdes på Københavns Slot 9de Juni 1621, gik Adelsmændene imod. Hvis de ikke inden et Fjerdingår kunde bevise, at Adelen ved tidligere Præstevalg i Saxkøbing havde været med at udstede Kaldsbrev, skulde Kaldsretten blive hos Borgemester og Råd.

Nævnte Fru Elisabeth Friis til Berritsgård var bekendt for sin Godgørenhed, men tillige for de mange Processer, hun førte i sin lange Enkestand (1583 til 1631). Om en Eng havde hun med Orebygård arvet en Proces, af hvilken hun var gået sejrrig ud 1590. En Strid, som hun førte med Bønderne i Majbølle og Rersø, varede et Par Hundrede År, før den fandt sin endelige Afgørelse. Hin Rettergang om Saxkøbing Sognekalds Besættelse var næppe til Gavn for Præsten. Det er ikke usandsynligt, at det var den, som gav Anledning til, at Berritsgård henlagdes under Tårs Sogn. Dog blev Fru Elisabeth begravet ved sin Mands, Jakob Hvittfelds, Side i Saxkøbing Kirke, hvor deres Ligsten atter nu findes efter en Tid at have været i Majbølle Kirke. Også for Orebygårds Vedkommende fik Sagen et Efterspil, idet Jakob Ulfelds Søn Fleming Ulfeld 1633 lod indrette et Kapel i sin Borg. Dog bevarede Sogneforbindelsen med Saxkøbing.

For Beboerne af de to store Gårde var det jo ærgerligt nok, at Borgerne vare gæede af med Sejr over Adelens Privilegier. Men også Almuen i Landsognet kunde i flere Måder komme til at føle Ulæmper ved at være henvist til Købstadkirken. I 1706 klage Bønderne i Rørbæk og Rersø til Stiftsøvrigheden over, at de må give 3 Mark for hver Grav at grave, 3 Mark for Klokkerne at ringe, foruden Klokkeren aparte at betale, fremdeles over, at de må betale

for Indtegning til kirkelige Handlinger. Skönt der her for en Gangs Skyld var lidt af en Sammenslutning mellem »de store og de små Bønder«, idet Ridefogden på Berritsgård af sin Husbond havde fået Anvisning på at skrive Klagen for Bønderne, og skönt den gamle Præst Masqvedel (1706-1723) gerne vilde have hjulpet Landbefolkningen, gik det sent med at få afskaffet Misbrugene. I 1727 klages der atter over, at Landsognets Beboere skulde »være både »Bønder og Borgere, når vi skal give Penge«, og at man end ikke kunde få bedt for sine Syge uden at give 4 Skilling til Klokkeren. På den anden Side besværer Klokkeren sig over, at Bønderne tog sig selv til Rette, idet de på egen Hånd kastede Grave på Kirkegården, ja endog stik imod Reglementet af 1687 selv ringede med Klokkerne. Det kan ikke oplyses, hvorledes disse Stridigheder endtes. Men det er ikke ret længe siden, at der bestemtes, at Landbefolkningen af Hensyn til, at den yder Tiende til Kirken, har Lov til ved Begravelser at føre Liget ind i Kirken uden særlig Afgift. De forhadte Tegnepenge ved Altergang afløstes for Landsognets Vedkommende i 1870.

Med Skolevæsenet havde det også sine store Vanskeligheder for Landsognets Vedkommende. Siden Reformationen var det Latinskolens Rektor, som i Egenskab af Degn skulde sørge for Ungdommens Oplæring i Kristendomsundskab. Men hvad skulde det nu blive til, når Landsognet således som her strakte sig 1 Mil i Nordvest og over 3 Fjerdingvej i Nordøst, ikke at tale om den Del, der lå syd for Købstadmarken! I fornævnte Besværing af 1706 ankes over, at Morgenbön og Börnelæsning var aldeles afskaffet. Vel bestemte Biskoppen under 2den September, at efterdi Rektor, som tillige er Degn, ikke kan komme fra Skolen, så bör Klokkeren »dette at afvarte«. Klokker Munte katekiserer da også en Tid Landsbyens Skolebörn og Ungdom i Kirken tilligemed den danske Skoleholder, som forresten var svensk Student, hvilket han måtte høre ilde for, en Skåning ved Navn Petrus Annæus. Efter

Anmodning af Sognepræst Masqvedel læste Klokkeren desuden nogle Uger hver Aften med Ungdommen, som første Gang skulde til Alters, både dem i Købstaden og på Landet. Ligeledes mødte han en Gang om Ugen i hver af Landsognets 3 Byer for at holde Morgenbøn og Börnelæsning; men da Præsten ikke var istand til at skaffe ham nogen Godtgørelse for hans Ulejlighed, faldt alt dette hen, og således stod Sagerne ved Masqvedels Død 1728. Da kom der en ny Præst, som var i Besiddelse af stor Selvtillid og ikke mindre Stridbarhed og Skrivesyge, Mag. Mogens Knudsen Hosum. Han kom fra Ønslev på Falster, hvor han var født 1681, og hvor han 1700 var bleven sin Faders Kapellan og 1714 hans Eftermand. I Ønslev Kirke havde han ladet sig gøre et Epitafium, hvis Indskrift begyndte med: »Mogens Knudsen Hosum, indsat her i Ønslev »Kirke til en levende Sten 1681, til en Bygningsmand 1710«. Hans Ben kom ikke til at hvile under dette Mindesmærke, men i Saxkøbing, hvor han var Præst i 22 År. Forholdene her vare ikke just lette, og til de før omtalte Vanskeligheder kom endnu den, at Saxkøbing Præstekald 1690 til Annex havde fået Majbølle, hvis Kirke ligger over 1 Mil fra Købstaden. I den Anledning måtte Præsten holde Kapellan, men denne vilde helst betragtes som Kaldskapellan, og Borgerne vilde drage størst mulig Nytte af ham. Således var der alle ønskelige Betingelser for, at Hosum kunde komme i Kamp over hele Linjen. Dette skede også snart, til stort Besvær for hans Medmennesker, både Overordnede og Underordnede. Dette bliver ret tydeligt i en Protokol, som nu er indleveret til Provinsarkivet i København, idet en betydelig Del af den tykke Foliant optages af Aktstykker, vedrørende Hr. Mogens. I denne interessante Bog indeholdes »Saxkøbing Købstads, Kirkes, Skoles, Skovs samt »GræsgangsPrivilegier, Gavebreve, Dokumenter, med videre«. Der er 9 Numre af latinske Dokumenter i Oversættelse, 113 danske i Afskrift. Den flittige Samler var Byskriver H. G. Luft, som sluttede dette sit Værk den 3dje April 1777.

Her findes i broget Mangfoldighed en Række Sager lige fra Saxkøbings Købstadprivilegier, givne af Erik Menved, stadfæstede af Johan den Milde, til Vognmandslaugets Privilegier, givne af Kristian den Syvende. For Magister Hosums Vedkommende, for såvidt hans Skolestrid angår, har Overlærer Hans Rasmussen givet et Uddrag i »Vor Ungdom« for 1896, med Overskrift: »Et Bidrag til Oplysningens »Historie i forrige Århundrede«.

Magister Hosum tog øjeblikkelig fat på Skoleforholdene i Annexet, idet Sosmarke Skole ved Tidernes Ugunst var bleven nedlagt og Børnene henviste til Nabosognet Vignæs. Præsten forlangte, at Skolen skulde genoprettes og lægges op til Landevejen fra Guldborg til Saxkøbing, »såvel til almindelig Nytte, som til Prospekt for de Rejsende«. Det lader også til, at Præsten fik sat dette igennem.

Også i en anden Sag gik han af med Sejr. Da Majbølle blev Annex til Købstaden, tilfaldt Præstegården Sognepræsten. Han lod sin Kapellan bo derude og betjene Majbølle Sogn, dog således, at han tillige besørgede Froprædiken i Saxkøbing Kirke. Kort efter Hosums Tiltrædelse satte Borgemesteren og 4 Borgere sig i Bevægelse for at få Aftensang i Froprædikens Sted og fik udvirket en kongelig Resolution af 26de November 1723 i den Retning. Mærkelig nok var man gået helt udenom Sognepræsten. Byfoged Oge Dahlstrøm lod endog en Bog gå rundt iblandt Borgerne for at formå dem til at tegne sig for Offer til Kapellanen på de store Helligdage. Tidligere havde Kapellanen Søndag Eftermiddag katekiseret med Ungdommen i Majbølle Kirke, men når han nu skulde prædike til Aftensang i Saxkøbing, blev det umuligt. Forgæves tilbød Hosum at tage Aftensangen uden Vederlag, for at Kapellanen kunde gøre sin Pligt og Skyldighed ved Katekisation i Majbølle. Kapellanen blev ved at intrigere for at blive anerkendt som Kaldskapellan, men Retsforholdet var så klart, at Sognepræsten omsider fik udvirket en kongelig Resolution af 5te April 1726, hvorved Kapellanen tilholdes »uden videre Vidtløftighed

»at efterleve den engang med Sognepræsten indgangne »Kontrakt«. Kapellanen, Ivar Begge, havde i sin Tid haft stor Nød med at slippe igennem Examen, men kom rimeligvis strax efter, ved År 1714, til Majbølle. Han opnåede først ved Hosums Død at blive residerende Kapellan, hvilken Stilling han beholdt i 3 År, til sin Død 1748. Først i 1803 udløstes Majbølle af Forbindelse med Saxkøbing og fik sin egen Sognepræst.

Den største Sten, som lå på Magister Hosums Vej, var dog Skolesagen i Saxkøbing Landsogn. Først prøvede han på at formå Rektoren og Klokkeren til at tage sig af Ungdommens kristelige Oplysning. Da dette ikke hjalp, sendte han dem i Februar 1724 en skriftlig Formaning, og da de begge afviste Sagen som sig uvedkommende, gik han til Skolemesteren i Saxkøbing, som erklærede sig villig, hvis han kunde få nogen Løn for sit Arbejde. Da dette viste sig at være ugørligt, prøvede Præsten at gå en anden Vej, idet han fik Herskabet paa Orebygård til at ansætte en Skolelærer i Oreby, men da Præsten vilde bruge ham til at katekisere i Kirken, nedlagde Ridefogden Indsigelse, efterdi det måtte være Degnens, altså Rektors Pligt.

Magister Hosum vilde ikke lade Sagen falde. Gang efter Gang viste han Tjenestefolk bort fra Skriftemålet, fordi de ikke kunde læse. Da Bønderne således havde fået at mærke, at det fik ubehagelige Følger for deres Ungdom, at den voxede op i Vankundighed, hjalp Præsten dem i 1727 til at affatte et Klageskrift, stilet til ham selv, og af ham øjeblikkelig indsendt til Stiftsøvrigheden. Det bliver nu pålagt Klokkeren at tage sig af de Unges Undervisning, og Sagen synes at gå i Orden, idet Biskop Lodberg og Stiftbefalingsmand Reichow den 23de September resolve: »De 6 Tdr. Korn, som de forrige Klokkere i Saxkøbing »have nydt, 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre, tilsiges »Klokkeren fra den Tid af, at hans Læsning i Kirken og »Byerne begynder upåklagelig, og ikke før«.

Magister Hosum må have haft en ubehagelig Måde at optræde på, hvorved han beredte sig selv mange Vanskeligheder. Han opirrer de Underordnede ved den ene Gang efter den anden at kræve, at de skal give ham »forlangede »Specifikation for Ungdommens Tal, Navn, Forældre eller »Husbønder, Alder, Profect, Flittighed eller Forsømmelse, »som til en ret Katekisations Befordring under en Præsts »Inspektion behøves Underretning om«. — Sine Foresatte fornærmer Magisteren ved ufortrøden at pukke på sin Ret, så Biskoppen må formane ham til at »beflitte sig på Rolighed«. Da han truer med at rejse til København for at forsvare sig, forbyder Biskoppen ham dette. Skönt han selv kræver alle mulige Hensyn, tillader han sig at møde hos Stiftamtmanden uden at være iført rette Præsteklæder, hvorved han pådrager sig en alvorlig Irettesættelse. Imidlertid gik det dog fremad med Ungdommens Oplysning; også i den største af Landsognets Byer blev der oprettet en Skole. Hertil kom endnu, at Konfirmationsanordningen af 1736 og Skoleanordningen af 1739 gav Oplysningens Forkæmpere stor Magt i Hænde. Ved Saxkøbing Latinskoles Nedlæggelse 1740 pålagdes det den danske Skoleholder, som tillige blev Kordegn, at tage sig af Katekisationen. Endnu var der dog en Pynt at klare, idet Præsten nu som tidligere krævede, at Degen skulde gå rundt i Landsognet og optage Lister over Børnene og de Unge, medens Degnen mente, at det måtte være Præstens Sag. Udfaldet af denne Strid kan ikke ses af de foreliggende Aktstykker, men såmeget er sikkert, at Magisteren lige til sin Død har kæmpet for at fremme Oplysningen efter sin Opfattelse. Ogsaa i sin Gjerning som Sjælesørger viste han sig som en myndig Mand og udvikledes i Retstrætte. Dog er det ham åbenbar om at gøre at bevise sit fredsommelige Sindelag. Således henviser han med Selvfølelse til sin Eftergivenhed overfor Hr. Abraham Lehn til Berritsgård, som i 1730 ønskede nogle Græsgange magelagte. Da Biskoppen under Skolestriden formaner Magister Hosum til Rolighed, gør denne

gældende, at han har vundet alle de Processer, han har ført, undtagen en Injurieproces, men her havde Kongen eftergivet ham den Mulkt, han blev idømt.

Til de mange Bryderier, Magister Hosum havde, kom endnu, at begge hans Præstegårde vare i bedrøvelig Forfatning. 1721 klages over Majbølle Præstegård, at den er næsten ubeboelig, og Saxkøbing Præstegård var næppe bedre. Det har rimeligvis været den, som opførtes efter Branden i Peder Påskes sidste Levedage, ved 1558. Nu var den i så ynkelig Stand, at Christopher Hansen Gundelach, som blev Præst her 1745, fik Lov til at sælge den. Efter megen Overvejelse købte han den selv 1757 for 212 Rigsdaler. Da han mærkede, at hans Endeligt nærmede sig, frygtede han for, at Gården ikke vilde være god at afhænde. Så fik han da sat igennem, at Præsteembedet 1769 tilbagekøbte Ejendommen. Men det havde ikke været nogen god Forretning. Præsten havde sat omtrent 900 Rigsdaler til på Bygningen, og fik kun 500. 4 År efter døde han.

Det har dog næppe været nogen grundig Forbedring, der blev Saxkøbing Præstegård til Del ved Gundelach. Da i Året 1815 den bekendte Daniel Peter Smith var bleven kaldet hertil og kom kørende for at se på Lejligheden, spurgte han, hvor Præstegården lå. »Der ligger hun og »stikker Ribbenene ud«, svarede Kusken. Et af Udhusene var faldet omkuld. Da han ønskede Oplysning om, hvor der gemte Nøglen, blev der sagt: »Præsten behøver ingen »Nøgle. Han kan gå ind og ud gennem Væggen«. Så måtte Smidt da bygge Forhuset om; men det kom han dårligt fra. Da han kom, ejede han 5000 Rigsdaler, men dem satte han til, skönt der var tilstået et Embedslån på 6000, og så måtte han endda gøre 6000 Rigsdalers Gæld, så han rejste bort 1820 som en fattig Mand. Ganske vist foretoges Bygningen under de uheldige Pengeforhold, og tilmed måtte Smith svare Pension til sin Formand, Stiftsprovst Hans Peter Tostrup. Men det kan næppe fejle, at

han er falden i Hænderne på uærlige Folk, thi Præstegården er meget tarvelig.

Også Smiths Eftermand, Matthias Georg Peter Repholtz, havde Tab på Præstegården. Da et andet af Udhusene truede med at »stikke Ribbenene ud«, byggede han en ny Staldlænge med højt Loft over. Men da han kort efter døde i en Alder af kun 34 År, blev der ikke givet hans Enke noget Vederlag for Bygningen, idet den var opført uden høje Foresattes Tilladelse.

Til Slutning må der gøres nogle Rettelser og Tillæg i Præsterækken, således som den findes hos Wiberg:

3. Peder Påske er i det seneste død 1559, da hans Eftermand Hans Andersen, som foran anført, i nævnte År måtte forsvare Kirkens Ret til den Afgift, som var tillagt Vor Frues Alter.

5. Hans Pedersen Fåborg døde vistnok 1599, eftersom hans Datter Sofie havde Bryllup den 15de Juni 1600 med Eftermanden, Mag. Jakob Frandsen Varde.

13. Mag. Gregers Balthasarsen Maschwedel eller Masquedel er anført som død 1731, hvilket, som anført af Wiberg i Tillægget, bør rettes til 1723.

Endelig er der i Wibergs Angivelse af Sognekapellaner den Fejl, at 1—5 vare personelle, og at 6. Johan Iver Bagger først blev Sognekapellan 1745.
